

Lyginamoji Jungtinės Karalystės ir Lietuvos politinių institucinių komunikacinių klimato kaitos diskursų analizė*

AUDRONĖ TELEŠIENĖ, EIMANTĖ ZOLUBIENĖ

Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas, Mokslo grupė „Piliietinė visuomenė ir darnus vystymasis“, A. Mickevičiaus g. 37, 44244 Kaunas

El. paštas: audrone.telesiene@ktu.lt; eimante.zolubiene@ktu.edu

---

Straipsnyje analizuojami klimato kaitos rizikos naratyvai instituciniuose politiniuose diskursuose. Remiamasi politiniais komunikaciniais Jungtinės Karalystės ir Lietuvos vyriausybės tekstais, publikuotais 2015–2016 m., t. y. metus iki ir metus po 2015 m. gruodžio mėn. paskelbto Paryžiaus susitarimo. Empirinė tyrimo duomenų analizė ir interpretacija remiasi rizikos santykio teorija, kritiškosios diskurso analizės modeliu, taikoma tarpdiskursyvumo samprata ir interpretacijų repertuarų teorine idėja. Pateikiami duomenimis grįsti atsakymai į kelis probleminius klausimus: kokios grėsmės paprastai siejamos su klimato kaita, t. y. kokie rizikos šaltiniai aptariami; kokie diskurso veikėjai ar vertybės yra minimi kaip „esantys grėsmėje“, kokie diskursyviai konstruojami rizikos šaltinio ir objekto rizikos zonose santykiai; koks yra tipinių, su klimato kaita siejamų rizikų naratyvų repertuaras; koks tarpdiskursyvumas plėtojamas klimato kaitos politiniuose diskursuose.

Raktažodžiai: klimato kaita, instituciniai komunikaciniai diskursai, rizikos komunikacija, rizikos santykio teorija

---

ĮVADAS

Klimato kaita (KK) neabejotinai yra viena reikšmingiausių šių laikų kompleksinių problemų (Bhatasara 2015), turėsiančių drastiškų padarinių visuomenėms ir ekosistemoms. KK – tai ne tik fizinis reiškinys (Flottum 2017), dominantis gamtos mokslų tyrėjus. Visuomenės kolektyvinėje sąmonėje šios problemos suvokimas yra socialiai konstruojamas. Viena iš socialinių mokslų atstovus dominančių sričių – įvairių diskursų apie klimato kaitą tyrimai. Analizuojama, kaip žinojimas apie KK yra konstruojamas skirtinguose informaciniuose laukuose, pavyzdžiui, naujienų žiniasklaidoje (Barkemeyer et al. 2017) ar socialinėse medijose (Elgesem 2015). Šiuos tyrimus vienija pamatinė prielaida, kad KK naratyvai turi poveikį tam, kaip žmonės šią problemą suvokia, kokius elgesio modelius renka (Flottum 2017).

---

* Projektas „Socialinis klimato kaitos suvokimas: Lietuvos atvejis tarptautinėje Europos lyginamojoje perspektyvoje“. Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. MIP-17-126/SV3-0511.

Šio straipsnio tikslas – atlikti KK rizikos naratyvų, artikuluojamų instituciniuose politiniuose komunikaciniuose diskursuose, analizę. Pasak K. Flottum (2017), politinių diskursų tikslas – įtikinti imtis veiksmų. Pristatant tyrimą analizuojami Jungtinės Karalystės (JK) ir Lietuvos vyriausybės politiniai instituciniai komunikaciniai (toliau – PIK) tekstai, publikuoti prieš ir po 2015 m. gruodį paskelbtą Paryžiaus susitarimą. Empirinė tyrimo duomenų analizė ir interpretacija remiasi rizikos santykio teorija (Boholm, Corvellec 2011), kritiškosios diskurso analizės modeliu (Fairclough 2005), tarpdiskursyvumo (angl. *interdiscursivity*) samprata (Baker, Ellece 2011) ir interpretacinių repertuarų samprata (Wetherell, Potter 1988). KK diskurso analizė nuolatos populiarėja, bet vis dar nepakankamai išplėtota tyrimų sritis tiek užsienyje (Moser 2010), tiek Lietuvoje. Lietuvoje analizuotas KK diskurso žiniasklaidoje turinys (Telešienė 2009; Jančevskaitė, Telešienė 2013), informacijos pateikimas internetiniuose portaluose (Kažys 2017), KK komunikacijos efektyvumas (Bunevičienė 2013), tačiau nėra analizuoti KK politiniai instituciniai diskursai. Taip pat Lietuvoje trūksta tarptautinių palyginamųjų komunikacijos tyrimų. Politinio institucinio komunikacinio lauko analizė ir Lietuvos atvejo palyginimas su atitinkamo laikotarpio JK diskursu nusako šio straipsnio naujumą.

Straipsnyje keliami pagrindiniai probleminiai klausimai: kokios grėsmės įprastai siejamos su KK (t. y. kokie rizikos šaltiniai aptariami); kokie objektai, „esantys rizikoje“, yra minimi; kokie diskursyviai konstruojami rizikos šaltinio ir objekto, patiriančio riziką, santykiai (pvz., pažeidžiamumas, atsparumas); kokia yra tipinių, su KK siejamų, rizikų naratyvų repertuaras PIK diskursuose; koks tarpdiskursyvumas plėtojamas KK PIK diskursuose. Ieškant atsakymų į klausimus atlikta lyginamoji JK ir Lietuvos atvejų analizė. JK laikoma tarptautinės ir vidaus KK politikos lydere (Steentjes et al. 2017: 53), o Lietuvoje ši politika veikiau turi instrumentinį vaidmenį. Abi šalys, kaip ES valstybės narės, laikosi bendros ES KK politikos, tačiau dėl skirtingo visuomenės požiūrio ir kitų socialinių-politinių aplinkybių KK politikos veiksmingumas jose skiriasi.

TEORINIAI POLITINIŲ INSTITUCINIŲ KOMUNIKACINIŲ DISKURSŲ ANALIZĖS METMENYS

Akademinėje literatūroje diskursas yra suvokiamas kaip reikšmingas įrankis, leidžiantis institucijoms kurti koherentišką socialinę realybę, formuoti ir išorei komunikuoti pageidaujamą „kas mes esame?“ reprezentaciją (van Dijk 2008). Politiniame lauke vykstantys instituciniai diskursai apima komunikacinius veiksmus, siejamus su politinių organizacijų ir jų narių (prezidentų, politikų, ministerijų atstovų ir pan.) kalbiniais naratyvais. T. A. van Dijko (2008) įsitikinimu, politiniai diskursai turėtų būti suvokiami kaip politinio veiksmo ir pačio politikos proceso dalis.

Šiame straipsnyje remiamasi rizikos santykio teorija (angl. *relational theory of risk*). Teorijos atstovų (Boholm, Corvellec 2011) teigimu, visos rizikos sampratos yra socialiai sukonstruotos, kultūriškai nulemtos, priklausomos nuo supančio komunikacinio konteksto. Rizikos sąvoka čia suprantama kaip apimanti mažiausiai tris konceptualius elementus: 1) objektą, kuris kelia riziką, – rizikos šaltinį; 2) objektą, kuriam keliama grėsmė, – vertybę; ir 3) pirmuosius du dėmenis jungiantį priežastinį ryšį (Hilgartner 1992). Šie konceptualūs elementai operacionalizuojami ir naudojami empirinei analizei.

KK diskursų analizė paremta ir diskursyvaus institucionalizmo teze (Schmidt 2008), siejama su naujojo institucionalizmo teorija. Ši teorija dėmesį telkia į institucinėse aplinkose vyraujančius diskursus, idėjų komunikavimą ir diskursus klasifikuoja į dvi kategorijas: (1) koordinacinius (angl. *coordinative*), apimančius idėjų mainus tarp politikos veikėjų, kurie komunikuoja tarpusavyje bei derėdamiesi pasiekia susitarimų dėl viešosios politikos klausimų ir

(2) komunikacinius – vykstančius tarp politikos veikėjų ir visuomenės. Pastaruosiuose politikos veikėjai siekia pristatyti, ginčyti, svarstyti ar pateisinti politinius sprendimus ir veiksmus (Schmidt 2008). Komunikaciniai diskursai nusako politikos veikėjų sąmoningai kuriamą ir valdomą komunikaciją su visuomene (Vilčinskas 2018). Čia svarbūs politiniai lyderiai, partijų ir vyriausybės atstovai ar kiti veikėjai, įsitraukiantys į tam tikrą masinį visuomenės įtikinėjimą siekiant pristatyti, paaiškinti, legitimizuoti politines programas, idėjas ar veiksmus. PIK diskursai svarbūs dėl jų poveikio politikos formavimui ir įgyvendinimui (Feindt, Oels 2005).

Šiame straipsnyje pristatomo tyrimo metodologija grindžiama N. Fairclougho kritiškosios diskurso analizės modeliu (Fairclough 2005), jame taikoma tarpdiskursyvumo (angl. *interdiscursivity*) samprata (Baker, Ellece 2011: 62; Moloi, Bojabotseha 2014), taip pat M. Wetherell ir J. Potterio (1988) išplėtota interpretacijų repertuarų idėja. Tarpdiskursyvumas nusako būdus, kuriais tekstai susilieja ir persipina su daugialybiais diskursyviais kontekstais. Tai leidžia identifikuoti skirtingų diskursų santykius, nustatant, kiek pavieniai diskursai yra savarankiški ir kiek konkuruojantys tarpusavyje dėl galimybės apibrėžti socialinę tikrovę. Interpretacijų repertuarų idėja (Wetherell, Potter 1988) suteikia galimybę identifikuoti paties diskurso tvarkos tematinę įvairovę. M. Wetherell ir J. Potterio (1988: 172) teigimu, repertuarai, tai tam tikri jungiamieji blokai, kuriuos diskurso veikėjai naudoja konstruodami pageidaujamas veiksmų, pažintinių procesų ar kitų reiškinių apibrėžimo versijas. Kiekvienas interpretacinis repertuaras yra sukuriamas pasitelkiant specifinius terminus, stilistiką ir gramatines formas.

TYRIMO METODIKA

Siekiant užsibrėžto tikslo buvo atliekamas kokybinis tyrimas – lyginamoji JK ir Lietuvos KK PIK diskursų analizė. Šio tyrimo empiriniai duomenys – naujienų straipsniai ir spaudos pranešimai – buvo renkami naudojant sisteminės minėtų šalių valdžios viešosios komunikacijos paieškos sistemas (<https://www.gov.uk/search?q=> ir <http://lrv.lt/lt/ministerijos>) bei peržiūrint Lietuvos ir JK ministerijų internetinės komunikacijos pranešimus. Remtasi tiksline tekstų atranka. Buvo peržiūrėti visi naujienų pranešimai, kuriuose minimas bent vienas raktinis žodis: *climate change* / klimato kaita*; *global warming* / globalinis atšil*. Bendrą tyrimo imtį sudarė 57 straipsniai (30 – Lietuvos, 27 – Jungtinės Karalystės). Straipsnių atrankos laikotarpis – 2015–2016 metai. Pastarasis yra susijęs su parengiamuoju Paryžiaus susitarimo ir laikotarpiu po šio susitarimo; konkrečiai – šis tarpsnis apribojamas dviejų Jungtinių Tautų klimato kaitos konferencijų datų (COP:20 ir COP:22). Atrinktiems tekstams koduoti ir duomenų analizei naudotas *in vivo* programinis įrankis.

KLIMATO KAITOS RIZIKOS NARATYVAI

Rizikos naratyvai paprastai apima kelis elementus. Rizikos santykio teorija kviečia matyti ją kaip grėsmės ir objekto, patiriančio riziką, santykio charakteristiką, kuri yra situacinė, sąlyginė. Šiame skyriuje analizuojame, kokios grėsmės (rizikos šaltiniai) yra siejamos su KK, kokie diskurso veikėjai ir kokios vertybės yra minimos kaip „esančios grėsmės zonoje“ (objektai, patiriantys riziką), kokie diskursyviai konstruojami „rizikos šaltinio“ ir „objekto patiriančio riziką“ santykiai, koks yra su KK siejamų rizikų tipinių naratyvų repertuaras PIK diskursuose JK ir Lietuvoje.

Pirmiausia keliamas klausimas, kokie **rizikos šaltiniai** minimi. Išskiriame kelias grėsmių grupes (indukcinės analizės būdu sudaryti sąrašai). KK žymi grėsmių „persidengimą“, tad išskiriame pamatines, tiesiogiai su KK siejamas grėsmes, asocijuojamas kitas grėsmių sritis ir grėsmes-daugiklius (angl. *threat multipliers*), kurie „persidengdami“ su KK grėsmėmis

sustiprina jų galimą neigiamą poveikį. Analizuotuose tekstuose minimos tokios pamatinės KK grėsmės: audros, vėtros, uraganai ir pūgos, El Niño, karščio bangos, temperatūros kilimas, potvyniai, sausros, šiltnamio efektą sukeliančios dujos. Taip pat komunikuojami tokie grėsmių daugikliai (*in vivo* kodai): augantis gyventojų skaičius, augantys miestai, „Brexit“, gilus skurdas, pažeidžiama infrastruktūra, rinkos iškraipymai, „silpnos“ valstybės. Tekstuose taip pat randamos *asocijuojamos kitos grėsmių sritys*: atliekos, energetika, žemės ūkio, pramonės ir transporto priemonių tarša.

KK rizikas mokslininkai apibūdina kaip sisteminės (King et al. 2015), t. y. tokias, kurių tikimybė ir poveikis auga dėl klimato sąveikos su sudėtingomis socialinėmis sistemomis: pasauline maisto rinka, socialine stratifikacine struktūra ar tarptautiniu saugumu. Tyrimas rodo, kad ir PIK diskursuose KK rizikos pristatomos kaip sisteminės, susijusios su rinkos, valdysenos, socialiniais-demografiniais ar infrastruktūros veiksniais. Procesas, kai KK tema nėra komunikuojama atskirai, o veikiau integruojama į įvairias kitų sričių istorijas, naujienų žiniasklaidos diskurse stebimas jau kurį laiką (Gibson et al. 2016). Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad panašus temų integravimas vyksta ir PIK diskursuose JK ir Lietuvoje.

Rizikos santykio teorija taip pat kalba apie **riziką patiriančius objektus**, t. y. vertybes, žmones, dalykus, kuriems grėsmės gali pakenkti. Ištirta, kokius riziką patiriančius objektus mini JK ir Lietuvos PIK diskursai (indukcinės analizės būdu sudaryti sąrašai; kur įmanoma, naudojami *in vivo* kodai). Tekstuose minimi tokie riziką patiriantys objektai, kurie *tiesiogiai siejami su žmonėmis ir jų gerove*: būstas, sveikata, maisto tiekimas, šalies saugumas, vietos ekonomika, ekonominė gerovė, tarptautinė aviacija, automobilių sektorius, žemės ūkio produkcija, visuotinis susitarimas Paryžiuje, saugus, patikimas ir švarus vanduo, pragyvenimo šaltiniai; ilgalaikis ekonominis ir globalus saugumas; saugios, prieinamos ir švarios energijos tiekimas. Taip pat minimi *su gamta ir aplinka siejami* riziką patiriantys objektai: su žemės ūkiu ir miškininkyste susijusios ekosistemos, natūrali jūrinė aplinka ir jūrų išteklių, augalų apdulkinimas, gamtiniai išteklių, biologinė įvairovė, oro kintamumas, laukinė gyvūnija, oro kokybė. Dažniau ir plačiau PIK tekstai kalba apie žmonių gerovės elementus kaip esančius grėsmės zonoje dėl KK, pavyzdžiui: „Viena didžiausių problemų, susijusių su klimato kaita, yra maisto saugumas. Skurdžiausių pasaulio šalių ūkininkai, žvejai, gyvulių augintojai kenčia nuo kylančios oro temperatūros ir vis dažnėjančių su oro sąlygomis susijusių nelaimių“ (tekstas LT21).

Trečiasis rizikos santykio teorijos elementas – tai **santykis tarp rizikos šaltinių (grėsmių) ir riziką patiriančių objektų** (saugotina vertybė). Paprastai yra nusakomas tam tikras ryšys, t. y. koku būdu saugotina vertybė yra jautri kylančiai grėsmei. Indukciniu būdu atrastos tokios frazės, nusakantios šį jautrumą: „kritinė humanitarinė padėtis“ (pvz., potvynių grėsmė gausiai apgyvendintų teritorijų gyventojų sveikatai ir būstui), „žemės ūkio inovacijos“ (pvz., nusakant pasėlių atsparumą sausroms), dažnai minimas ir ekonominis / nacionalinis / energetinis / vandens / maisto saugumas, diskutuojama apie atsiejimo strategiją (angl. *decoupling*) siekiant sumažinti jautrumą KK grėsmėms. Analitiniu požiūriu, rizikos santykio apibūdinimas yra pats kebliausias teorijos elementas. Analizuotuose šaltiniuose paprastai sunku apčiuopti frazes, kur būtų aiškiai nusakyta, kaip / kuo rizikos objektas yra jautrus grėsmėms. Reikalingi tolesni tyrimai operacionalizuojant rizikos santykio teoriją ir pritaikant ją komunikacinio turinio analizei.

Paskutinis analitinis klausimas šiame skyriuje – kokia yra tipinių KK rizikų naratyvų repertuaras PIK tekstuose JK ir Lietuvoje. Šiam klausimui atsakyti buvo koduojamos tekstuose pasikartojančios temos (žr. lentelę). Temos čia suprantamos plačiai – tai pasakojimai, kuriuose susipina vertinamieji bei aprašomieji teiginiai apie kokį nors konkretų dalyką.

Lentelė. **Klimato kaitos rizikos naratyvų repertuaras: kokios temos pasikartoja JK ir Lietuvos politiniuose instituciniuose komunikaciniuose tekstuose apie klimato kaitą** (N sudaro 24 JK ir 30 Lietuvos tekstų)

Jungtinės Karalystės tekstuose	Lietuvos tekstuose
Ekonominis saugumas	Miestų plėtra
Humanitarinės krizės	Pavojai sveikatai
Jūrų ištekliai ir laivyba	Pastatų modernizavimas
Pramonės plėtra	Ekologinės naujovės, švari gamyba

Tokios pačios temos tiek JK, tiek Lietuvoje:
 Pasaulinis teisingumas (teisingas paskirstymas; pagalbos teikimas ir kt.)
 Tarptautiniai politiniai susitarimai ir bendradarbiavimas
 Energijos efektyvumas, saugumas ir prieinamumas
 Dekarbonizavimas ir atsiejimas
 Ekologiškesnis transportas
 Ekologiškesnis žemės ūkis
 Maisto saugumas

Dalis temų pasikartojo tiek JK, tiek Lietuvos tekstuose. Naratyvai apie tarptautinį bendradarbiavimą bei pasaulinius susitarimus dominuoja ir kituose diskursuose Lietuvoje bei užsienyje, pavyzdžiui, naujienų žiniasklaidos diskursuose Suomijoje (Lyytimäki, Tapio 2009). Suomijoje taip pat populiarus dekarbonizavimo naratyvas (ten pat). JK PIK diskurse dažniau pasitaiko „saugumo“ temos. Tai atliepia naują aplinkos problemų ir aplinkosauginio diskurso saugumizavimo tendenciją (Trombetta 2008). Lietuviškuose tekstuose daugiau kalbama apie technologinius, politinius, pramonės procesus ir sprendimo būdus.

Įdomu tai, kad JK PIK tekstuose pastebimas latentinis naratyvas, pasakojantis, kad JK yra kovos su KK ir prisitaikymo prie klimato lyderė pasaulyje. Pavyzdžiui, *JK buvo lyderė pasirengiant El Niño padarinių švelninimui ir prevencijai skurdžiausiose pasaulio vietose <...>* (tekstas JK6).

KK PIK diskursuose kalbama ne tik apie rizikas, bet ir apie veiksmus. Apskritai visas diskursas yra persmelktas „veiksmo“ naratyvų, kuriuose pasakojama apie „kovą“, „sprendimą“, „pagalbos teikimą“, „keitimą“ ir t. t. Tiek JK, tiek Lietuvos dominuojančiais diskurso veikėjais tampa vyriausybės, privatus sektorius, Europos Sąjunga, Jungtinės Tautos (JT), vietos valdžios atstovai, universitetai ir kt. JK tekstuose paminėjus KK rizikas artimu tekstiniu atstumu (10 žodžių iki ir po frazės) JK vyriausybė minima 58 kartus, privatus sektorius – 7 kartus, vietinės valdžios institucijos – 5 kartus, trečiojo sektoriaus organizacijos ir Europos Sąjunga yra paminimos po 4 kartus, universitetai – 3 kartus, JT – 2 kartus. Lietuvos tekstuose paminėjus KK rizikas artimu tekstiniu atstumu (10 žodžių iki ir po frazės) Lietuvos vyriausybė minima 96 kartus, Europos Sąjunga – 18 kartų, JT – 15 kartų, privatus sektorius – 13 kartų, trečiasis sektorius – 8 kartus, universitetai ir vietos valdžios institucijos – 5 kartus, Nyderlandai – 2 kartus. Tekstuose minimos įvairios „kovos“ su KK naudos gavėjų grupėmis (žr. 1 pav.). Toliau (1 pav.) pateikiama hierarchinė diagrama pagal tai, kuriuos „kovos“ su KK naudos gavėjus dažniausiai mini analizuoti tekstai.

Grupės, patiriančios neigiamą poveikį (riziką patiriantys objektai), ir grupės, patiriančios teigiamą poveikį (naudos gavėjai), yra itin susijusios. Vienai grupei suteikiama „aukos“, „patiriančiojo žala“, „kenčiančiojo“ diskursyvi pozicija, o kitai – „išgelbėtosios“ arba „naudos gavėjų“ grupės pozicija. Abiem atvejais įvairūs veikėjai diskursyviai paverčiami pažeidžiamais, pasyviais ir neturinčiais galios objektais. Galia atitolinama ir diskursyviai „atiduodama“ pagrindiniams veikėjams – vyriausybėms, mokslininkams, ES ar JT atstovams ir kt. Svarbu,

Kas komunikuojami kaip kovos su klimato kaita naudos gavėjai?		
Jie (besivystančių šalių žmonės), 26	Mes (mūsų žmonės), 23	Gamta, 7
<i>Pvz. neturtingosios šalys, patys skurdžiausieji, Afrikos šalys, potvynių aukos, Indija, Jemenas, Birma, Brazilija, Malaizija, Sahelio regionas, mažosios salų valstybės</i>	<i>Pvz. ūkininkai, vartotojai, mažas pajamas gaunančios šeimos, vairuotojai, neįgalieji, verslininkai, miestiečiai, keleiviai</i>	<i>Pvz. laukiniai gyvūnai, bitės, gamta</i>

1 pav. Diskursyviai JK ir Lietuvos tekstuose konstruojamos „išgelbėtųjų“ bei „naudą gaunančiųjų“ socialinės pozicijos (*n* žymi ištartųjų, kuriose paminimi naudos gavėjai, skaičių)

Pastaba: „Jie“ – besivystančių šalių žmonės, „Mes“ – mūsų žmonės.

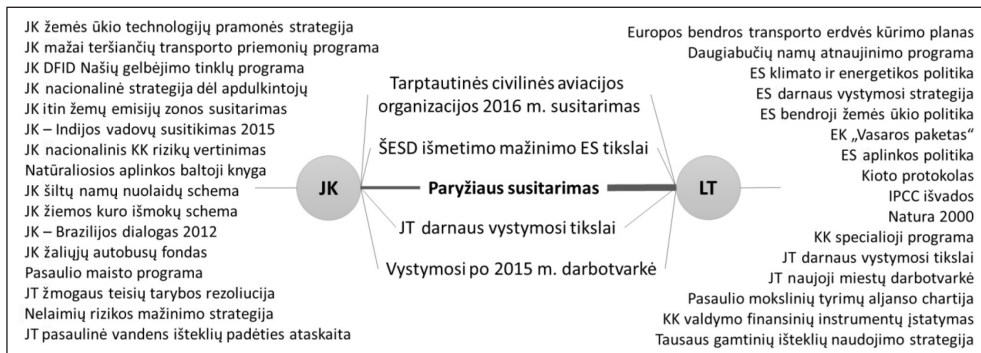
kad tarp „naudos gavėjų“ taip pat minimi ir gamtos, natūralios aplinkos objektai, pavyzdžiui, laukiniai gyvūnai ar augalai. Pažymėtina, kad „naudos gavėjų“ sąrašas itin antropocentriškas, t. y. gerokai daugiau komunikuojama apie žmones, jų gerovę, nei apie natūralią aplinką ir ekosistemų gerovę.

TARPDISKURSYVUMAS POLITINIUOSE KOMUNIKACINIUOSE KLIMATO KAITOS RIZIKOS NARATYVUOSE

Tarpdiskursyvumas nusako plėtojamo diskurso sąsajas su kitais diskursais. Šios sąsajos paprastai identifikuojamos radus nuorodas į kitus tekstus, pavyzdžiui, žiniasklaidos pranešimus, nuomonės lyderių pasisakymus, grožinę literatūrą, mokslines ataskaitas, politinius susitarimus ir kt. Jei diskurse mažai sąsajų su išorės tektais, jį vadiname savarankiškai besiplėtojančiu diskursu. Tai reti atvejai. Dažniau įvairūs diskursai tarpusavyje persipina keisdami savo turinį ir poveikį auditorijoms. Šiame skyriuje pristatomas tiek tarpdiskursyvumo turinį parodantis cituojamų dokumentų tinklas, tiek cituojamų dokumentų tipą nusakantis dažnių pasiskirstymas. Analizuotuose JK ir Lietuvos PIK tekstuose apstu nuorodų į išorės tekstus (žr. 2 pav.).

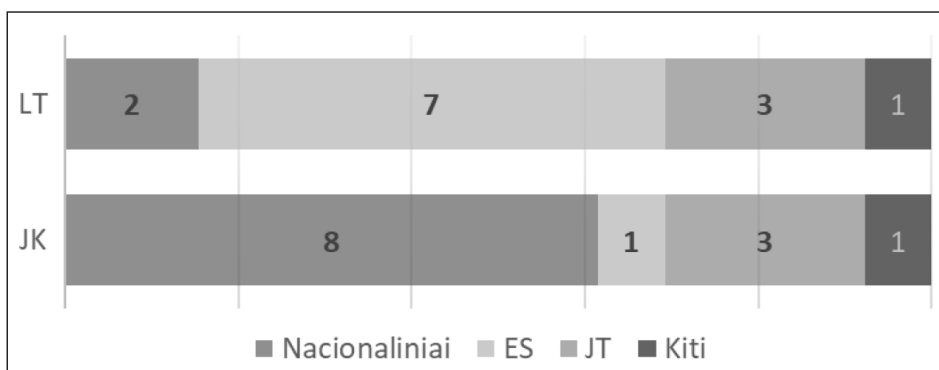
2 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad Paryžiaus susitarimas yra dažniausiai minimas dokumentas abiejose dokumentų grupėse. JK tekstuose pateikiant rizikos aprašymus, toje pačioje pastraipoje nuorodos į įvairius dokumentus (už analizuotų diskurso tekstų ribų) pateikiamos 18 kartų (12 tekstų; 50 % tekstų), o Lietuvos tekstuose atitinkamai 35 kartus (14 tekstų; 47 % tekstų). Svarbu iširti, kokie – nacionaliniai ar tarptautiniai – dokumentai dažniau yra minimi JK ir Lietuvos diskursuose (žr. 3 pav.).

Remiantis 3 pav. duomenimis, JK diskursas dažniau remiasi nacionaliniais, o Lietuvoje – ES dokumentais. Tai parodo, kad JK politinis komunikacinis KK diskursas yra labiau domestikuotas (angl. k. *domesticated*). U. Olausson (2014) pastebi, kad KK diskursai gali būti persmelkti diskusijomis apie šalies vidaus reikalus arba šaliai rūpimus klausimus. Tokia KK diskursų domestikacijos tendencija būdinga, pavyzdžiui, Švedijai (Berglez, Lidskog 2019). Domestikacija nurodo, kad nacionaliniai prioritetai ir nacionalinis kontekstas tarnauja

2 pav. Klimato kaitos politinės institucinės komunikacijos tarpdiskursyvumo tinklas: dokumentai, minimi JK ir Lietuvos tekstuose.

Pastaba: ŠESD – šiltnamio efektą sukeliančios dujos; JK – Jungtinė Karalystė; LT – Lietuva.

3 pav. Klimato kaitos pranešimuose cituojamų dokumentų tipų dažnių pasiskirstymas (n – tekstai, kuriuose minimi nurodyto tipo dokumentai; 100 % – visi tos šalies analizuoti tekstai, kuriuose minimi dokumentai).

Pastaba: JK – Jungtinė Karalystė; JT – Jungtinės Tautos; LT – Lietuva.

kaip interpretacinis rėmas KK problematikai. JK sugebėjo perfiltruoti kompleksiską KK problematiką per nacionalinių interesų ir klausimų filtrą. Lietuvoje dominuoja rėmimasis ES dokumentais (tai būdinga ir žiniasklaidos diskursams) (Telešienė 2009). Todėl KK problema neįvidinama (angl. k. *internalize*), lieka nutolusi, tarsi matoma per ES nurodymus ir kontrolę.

IŠVADOS

Jungtinės Karalystės (JK) ir Lietuvos analizuoti politiniai instituciniai komunikaciniai (PIK) klimato kaitos (KK) diskursai pasižymi dideliu tarpdiskursyvumu ir antropocentriška pozicija. JK tekstai dažniau remiasi įvairiais nacionalinės politikos dokumentais, o diskursas yra labiau domestikuotas, inspiruojamas vidinių JK realiųjų ir interesų; tekstai Lietuvoje dažniau remiasi ES politikos dokumentais, tad diskurso produkavimo veiksniai yra labiau išoriniai. Šiuose diskursuose dažniausiai kalbama apie regionui specifines KK grėsmes, pavyzdžiui,

ekstremalias oro sąlygas, karščio bangas, pasaulinį temperatūros kilimą, potvynius, sausras ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas. Taip pat komunikuojama apie grėsmes-daugiklius bei kitų sričių grėsmes. KK rizikos pristatomos kaip kompleksinės ir sisteminės, ir tai atliepia akademinį bei tarptautinį politinį šios tematikos diskursą.

Analizuotuose diskursuose ekosistemoms ar natūraliai aplinkai kylančios grėsmės aptartos retai. Daugiau dėmesio skiriama su žmogaus gerove susijusiems objektams. Taip pat žmonės (skirtingai nei „gamta“) dažniau minimi kaip kovos su KK veiksmų naudos gavėjai. Diskurse stebima veikėjų pozicijų poliarizacija. Galima išskirti aktyvius veikėjus-sprendėjus ir pasyvius veikėjus. Pastarieji skirstomi į grupes, patiriančias neigiamą poveikį (riziką patiriančius objektus), ir grupes, patiriančias teigiamą poveikį (naudos gavėjus). Abiem atvejais veikėjai diskursyviai pristatomi kaip pasyvūs, galia atitolinama ir „atiduodama“ pagrindiniams veikėjams. Analizuotuose KK rizikos pranešimuose vyriausybės paprastai pristatomos kaip svarbiausi veikėjai. Taip pat minimos ES, JT, privataus ir trečiojo sektoriaus organizacijos, universitetai, vietos valdžios institucijos. KK rizikų naratyvų repertuaras PIK diskursuose iš esmės atliepia ir naujienų diskurso turinį. Analizuotuose tekstuose dominavo tiek JK, tiek Lietuvai bendros temos: tarptautiniai susitarimai ir bendradarbiavimas, pasaulinis teisingumas, energijos efektyvumas, saugumas ir prieinamumas, dekarbonizacija, ekologiškesnis transportas ar žemės ūkis, maisto saugumas.

Nacionaliniais dokumentais paremtas, intensyvus tarpdiskursyvumas JK tekstuose gali turėti kelias funkcijas. Pirma, tai efektyvus įrankis, nukreiptas į vidaus auditorijas, taikomas siekiant įtikinti JK vyriausybės siūlomų veiksmų legitimumu. JK vyriausybė čia vaizduojama kaip „kurianti partnerystes“, „įgalinanti“, „konsultuojanti“ ar medijuojanti skirtingus nacionalinius interesus. Antra, stiprus rėmimasis nacionaline politika, nacionaliniais prioritetais, dažnai minima „lyderystė“ puikiai atliepia tuometes britų imperialistines nuotaikas, tarnauja diskursyviai stiprinant JK kaip pasaulinės lyderės įvaizdį. Tarptautiniais dokumentais paremtas intensyvus tarpdiskursyvumas Lietuvos tekstuose atlieka kiek kitokias funkcijas. Pirmiausia, nesant stiprių vidinių paskatų KK veiksmams Lietuvoje, ES tekstai ir pozicija yra naudojami kaip išorinės legitimacijos įrankiai. Tai sustiprina Lietuvos vyriausybės priimtų politinių sprendimų teisėtumą, nes remiamasi patikimomis viršnacionalinėmis valdžios institucijomis. Tai leidžia atitolinti Lietuvos vyriausybę nuo atsakomybės už KK rizikas. Atsakomybė nukreipiama į kitus veikėjus, pavyzdžiui, ES ar JT. Atsakomybės ir veikimo epicentras lieka diskursyviai atitolintas ir perkeltas už Lietuvos nacionalinės politikos ir nacionalinių veikėjų tinklo ribų.

Svarbu pabrėžti, kad šio tyrimo rezultatų perkeliamumas yra ribotas – rezultatų negalima apibendrinti kitoms šalims, kitokio pobūdžio, t. y. ne PIK diskursams ar kitiems laikotarpiams. Vis dėlto straipsnyje pristatomi rezultatai yra svarbūs, nes atlikus tolesnius, platesnius tyrimus, būtų galima įrodyti, kurios iš straipsnyje minimų tendencijų yra paplitusios plačiau (ir kituose diskursuose) arba bėgant laikui nesikeičia.

Gauta 2019 10 24

Priimta 2019 11 15

Literatūra

1. Baker, P.; Ellece, S. 2011. *Key Terms in Discourse Analysis*. London: Continuum.
2. Barkemeyer, R.; Figge, F.; Hoepner, A.; Holt, D.; Kraak, J. M.; Kraak, P. 2017. 'Media Coverage of Climate Change: An International Comparison', *Environment and Planning C: Politics and Space* 35(6): 1029–1054.
3. Berglez, P.; Lidskog, R. 2019. 'Foreign, Domestic, and Cultural Factors in Climate Change Reporting: Swedish Media's Coverage of Wildfires in Three Continents', *Environmental Communication* 13(3): 381–394.

4. Bhatasara, S. 2015. 'Debating Sociology and Climate Change', *Journal of Integrative Environmental Sciences* 12: 3, 217–233.
5. Boholm, Å.; Corvellec, H. 2011. 'A Relational Theory of Risk', *Journal of Risk Research* 14(2): 175–190.
6. Bunevičienė, I. 2013. *Manifestations of Deliberative Democracy Online: Measuring Quality of Global Public Discussions on Climate Change on Facebook*. Disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
7. Elgesem, D.; Steskal, L.; Diakopoulos, N. 2015. 'Structure and Content of the Discourse on Climate Change in the Blogosphere: The Big Picture', *Environmental Communication* 9: 2, 169–188.
8. Fairclough, N. 2005. 'Peripheral Vision: Discourse Analysis in Organization Studies: The Case for Critical Realism', *Organization Studies* 26(6): 915–939.
9. Feindt, P. H.; Oels, A. 2005. 'Does Discourse Matter? Discourse Analysis in Environmental Policy Making', *Journal of Environmental Policy & Planning* 7(3): 161–173.
10. Flottum, K. 2017. *The Role of Language in the Climate Change Debate*. New York: Routledge.
11. Gibson, T. A.; Craig, R. T.; Harper, A. C.; Alpert, J. M. 2016. 'Covering Global Warming in Dubious Times: Environmental Reporters in the New Media Ecosystem', *Journalism* 17(4): 417–434.
12. Hilgartner, S. 1992. 'The Social Construction of Risk Objects: Or, How to Pry Open Networks of Risk', in *Organizations, Uncertainties, and Risk*, eds. J. F. Short and L. Clarke. Boulder, CO: Westview Press, 39–53.
13. Jančevskaitė, R.; Telešienė, A. 2013. „Klimato kaitos diskursas Lietuvos spausdintinėje ir internetinėje žiniasklaidoje“, *Filosofija. Sociologija* 24(2): 92–99.
14. Kažys, J. 2017. „Klimato kaitos aspektai lietuviškame internete: ką galima sužinoti iš bendros statistinės informacijos“, *Geologija. Geografija* 3(1): 37–54.
15. King, D.; Schrag, D.; Dadi, Z.; Ye, Q.; Ghosh, A. 2015. *Climate Change – A Risk Assessment*. Cambridge: Centre for Science and Policy.
16. Lyytimäki, J.; Tapio, P. 2009. 'Climate Change as Reported in the Press of Finland: From Screaming Headlines to Penetrating Background Noise', *International Journal of Environmental Studies* 66(6): 723–735.
17. Moloi, K. C.; Bojabotseha, T. P. 2014. 'A Critical Discourse Analysis of Intertextuality and Interdiscursivity in the African National Congress (ANC)', *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* 3(4): 417.
18. Moser, S. C. 2010. 'Communicating Climate Change: History, Challenges, Process and Future Directions', *John Wiley & Sons* 1: 31–53.
19. Olausson, U. 2014. 'The Diversified Nature of “Domesticated” News Discourse: The Case of Climate Change in National News Media', *Journalism Studies* 15(6): 711–725.
20. Schmidt, V. A. 2008. 'Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse', *Annual Review of Political Science* 11: 303–326.
21. Steentjes, K.; Pidgeon, N.; Poortinga, W.; Corner, A.; Arnold, A.; Böhm, G.; Mays, C.; Poumadère, M.; Ruddat, M.; Scheer, D.; Sonnberger, M.; Tvinnereim, E. 2017. *European Perceptions of Climate Change: Topline Findings of a Survey Conducted in Four European Countries in 2016*. Cardiff: Cardiff University.
22. Telešienė, A. 2009. „Klimato kaitos diskursas Lietuvoje: reikšmių konstravimas dienraščiuose“, *Filosofija. Sociologija* 20(4): 250–258.
23. Trombetta, M. J. 2008. 'Environmental Security and Climate Change: Analysing the Discourse', *Cambridge Review of International Affairs* 21(4): 585–602.
24. Van Dijk, T. A. 2008. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan.
25. Vilčinskis, V. 2018. 'Social Construction of Nuclear Risks: Analysis of Institutional Communicative Discourses on Astravets Nuclear Power Plant', *Filosofija. Sociologija* 29(4): 285–297.
26. Wetherell, M.; Potter, J. 1988. 'Discourse Analysis and the Identification of Interpretive Repertoires', in *Analysing Everyday Explanation: A Casebook of Methods*, ed. C. Antaki. Newbury Park, CA: Sage, 168–183.

AUDRONĖ TELEŠIENĖ, EIMANTĖ ZOLUBIENĖ

Comparative Analysis of UK and Lithuanian Political Institutional Communicative Climate Change Discourses

Summary

The aim of this paper is to analyse the ways how climate change related risks are being constructed in political institutional discourses. We draw upon the political communicative texts, i.e. texts prepared by governmental authorities, from the pre- and post-Paris agreement period, i.e. 2015–2016. Our empirical analysis is guided by the relational theory of risk, theory of discursive institutionalism, critical discourse analysis, notions of interdiscursivity and interpretive repertoires. The main research questions are the following: What are the threats typically associated with climate change (source of risk)?; What are the objects-at-risk typically spoken of in political communicative discourses?; How are the relations of the risk source and object-at-risk discursively constructed (e.g. vulnerability, resilience, etc.)?; What is the overall 'repertoire' of typical climate change related risks as discursively constructed in political communicative texts? To answer the research questions, Lithuania and United Kingdom are taken for cross-national comparison. UK is regarded as a leader in international and domestic climate change policy, whereas climate change policies are treated instrumentally in Lithuania. Both Lithuania and UK, as EU member states, follow the general EU climate change policy. Yet because of differences in public attitudes and other socio-political contexts, the effectiveness of climate change policies is different. Contrasting the two member states and looking for underlying discursive practices, that serve as grounds for climate action, bring new scientific insights. The analysis of the sampled texts is conducted using NVivo.

Keywords: climate change, institutional communicative discourses, risk communication, relational theory of risk